

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ АДМІНІСТРАЦІЙ ДЖ. БУША-СТАРШОГО І Б. КЛІНТОНА ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ АРАБСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ*

Стаття присвячена комплексному дослідженню стратегій адміністрації Дж. Буша-старшого й Б. Клінтона щодо близькосхідного мирного врегулювання, а також порівняльному аналізу практичних підходів до вирішення основних проблем арабсько-ізраїльського конфлікту.

1990-і роки стали переломними в історії розвитку арабсько-ізраїльського конфлікту. Саме в цей період відбувся початок та розквіт близькосхідного мирного процесу, про здійснення якого мріяли на протязі багатьох років американські президенти. Але саме на долю Дж. Буша-старшого, а потім Б. Клінтона, завдяки сприятливим міжнародним та регіональним обставинам, випала честь та відповідальність по врегулюванню багаторічного конфлікту між Ізраїлем та його арабськими сусідами. Тим не менш, незважаючи на численні зусилля адміністрацій обох президентів, мирний процес на Близькому Сході протривав лише 10 років і знов повернув регіон до напруженої, вибухової ситуації.

Питання про те, наскільки послідовною була політика Вашингтона по відношенню до арабсько-ізраїльського мирного врегулювання в 1990-і рр. є ключовим для аналізу злетів та падінь близькосхідного мирного процесу в цей період. Головною метою даної статті є порівняльний аналіз підходів адміністрацій Дж. Буша і Б. Клінтона до мирного процесу, основними критеріями якого були обрані:

* Захарченко А.М. Порівняльний аналіз стратегій адміністрацій Дж. Буша-старшого і Б. Клінтона щодо врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту // Дослідження світової політики: Зб.наук.пр. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — 2004. — Вип. 27. — С. 65—72.

1) місце арабсько-ізраїльського мирного процесу в регіональній та глобальній стратегії Вашингтона й роль у ньому багатобічної дипломатії;

2) відносини США з протидіючими сторонами в рамках мирного процесу;

3) позиція США щодо найбільш важливих проблем мирного врегулювання.

Слід зазначити, що врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту посідало одне з найбільш пріоритетних місць у регіональній стратегії як Дж. Буша, так і Б. Клінтона. Проте, у політиці адміністрацій обох президентів щодо близькосхідного мирного процесу можна простежити певні коливання між активною роллю ініціатора і пасивною роллю посередника, що було обумовлено, насамперед, внутрішньополітичними міркуваннями, а також періодичними змінами в регіональній обстановці.

Так, до вторгнення Іраку в Кувейт у 1990 році, підхід адміністрації Дж. Буша до Близького Сходу й арабсько-ізраїльського мирного врегулювання можна було охарактеризувати як менш пріоритетний у порівнянні з іншими регіонами й проблемами. Однак війна в Перській затоці цілком змінила зовнішньополітичні акценти Вашингтона. Вона не тільки довела необхідність якнайшвидшого врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту в рамках побудови нової системи безпеки на Близькому Сході, але й створила сприятливі можливості для нових мирних ініціатив. Врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту органічно вписувалося як у регіональну, так і в глобальну стратегію Вашингтона, що проголошувала будівництво «нового світового порядку» і пріоритетне місце в ньому мирного врегулювання конфліктів [1].

У 1991 р., в умовах відсутності регіональних та глобальних конкурентів, США стали головним ініціатором арабсько-ізраїльського мирного врегулювання і приклали масу зусиль для залучення протидіючих сторін до столу переговорів. При цьому, прагнення Дж. Буша використати позитивний потенціал перемоги міжнародної коаліції у війні в Перській затоці, призвело до ідеї скликання міжнародної конференції за участю зацікавлених регіональних і міжнародних сил. Практичною реалізацією такого «глобалістського підходу» адміністрації Дж. Буша стало прове-

дення в Мадриді 30 жовтня 1991 р. міжнародної мирної конференції з близькосхідного врегулювання [2].

На відміну від свого попередника, Б. Клінтон віддавав перевагу внутрішньополітичним проблемам, а нова глобальна стратегія Вашингтона робила наголос на підтримку нових демократичних держав із ринковою економікою, що, на думку ряду американських дослідників, призвело до зниження інтересу Вашингтона до близькосхідних проблем у цілому, і арабсько-ізраїльського конфлікту зокрема [3]. При цьому, багатобічний підхід Дж. Буша, який, що важливо, не зменшував домінуючу роль США в мирному процесі, перемирився з приходом у Білий дім Б. Клінтона ставкою на двосторонні переговори між протиборчими сторонами під одноособовим контролем США [4].

Слід підкреслити, що основною метою ініційованого Вашингтоном близькосхідного мирного процесу було збереження добрих відносин як з Ізраїлем, так і з важливими для американських регіональних інтересів арабськими державами. У зв'язку з цим, відносини США з обома протиборчими сторонами в 1990-і рр., у цілому, залежали від бажання та готовності останніх піти на поступки, необхідні для просування мирного процесу вперед. Проте, велику роль у формуванні відносин Вашингтона з учасниками конфлікту і, особливо, з Ізраїлем, грали особисті політичні погляди Дж. Буша і Б. Клінтона, а також їхніх радників із близькосхідних питань.

Адміністрація Дж. Буша розглядала Ізраїль у більш широкій перспективі американських регіональних інтересів на Близькому Сході і не соромилася висловлювати своє невдоволення політикою Тель-Авіва, яка перешкоджала мирному врегулюванню. На думку фахівця з Близького Сходу Центра стратегічних і міжнародних досліджень у Вашингтоні Р. Ньюманна це було обумовлено тим, що Дж. Буш був не дуже зобов'язаний підтримці єврейського населення на виборах, а члени його близькосхідної команди, хоча і симпатизували Ізраїлю, але не відрізнялися явними проізраїльськими настроями [6]. Основна причина охолодження в американсько-ізраїльських відносинах у цей період полягала в небажанні ізраїльського уряду на чолі з І. Шаміром погодитися з принципом «мир в обмін на території» як основним принципом близькосхідного врегулювання, у той час як Вашингтон вважав

такий підхід цілком реалістичним. Дж. Буш не тільки зробив позицію Ізраїлю в мирному процесі лакмусовим папірцем для американсько-ізраїльських відносин, але й довів, що може успішно протистояти впливовому ізраїльському лобі, яке відступило, незважаючи на сподівання І. Шаміра використати його для тиску на президента через Конгрес. Завдяки цьому, політика адміністрації Дж. Буша в мирному процесі характеризувалася більшістю американських дослідників як більш зважена [7].

На відміну від Дж. Буша, «ізраїльський фактор» грав значно більшу роль у близькосхідній політиці його послідовника на посаді президента. Ф. Джерджес відзначає, що Б. Клінтон і його радники симпатизували Ізраїлю більше, ніж будь-який інший американський уряд [8]. Саме жорстка критика політики Дж. Буша щодо Ізраїлю, у значній мірі, допомогла Б. Клінтону заручитися підтримкою єврейських виборців у ході його передвиборчої кампанії. У перші ж місяці перебування на посаді президента Б. Клінтон повною мірою відновив «особливі відносини» між США й Ізраїлем.

Також розрізнялися підходи двох президентів по відношенню до деяких найбільш складних проблем арабсько-ізраїльського мирного врегулювання, зокрема, до проблеми ізраїльських поселень на окупованих територіях. Так, адміністрація Дж. Буша розглядала останні як «одну з основних перешкод на шляху до миру» і послідовно виступала проти їхнього будівництва, що призвело до погіршення її відносин з урядом І. Шаміра та багатьма важливими американськими єврейськими організаціями. Відносини між Ізраїлем і США досягли кризового стану, коли Дж. Буш затримав надання Ізраїлеві 10-мільярдних гарантій по позиках на адаптацію іммігрантів із СРСР і житлове будівництво, із метою змусити ізраїльське керівництво припинити будівництво поселень [10].

Слід зазначити, що Дж. Буш завбачливо уникав висловлювань щодо майбутнього статусу Єрусалиму, підкреслюючи те, що це питання має бути вирішене під час переговорів між протиборчими сторонами. Тим не менш, говорячи про ізраїльські поселення на Західному березі р. Йордан, в одному зі своїх виступів Дж. Буш окремо виділив поселення в Східному Єрусалимі. Л. Хадар відзначає, що традиційно США розглядають Східний Єрусалим як частину окупованих територій. Однак, саме Дж. Буш був пер-

шим президентом, що виділив Східний Єрусалим у якості особливого коментаря, коли говорив про поселення [11].

На відміну від Дж. Буша, Б. Клінтон характеризував поселення лише як «непродуктивні», чим, як підкреслює відомий американський публіцист Д. Нефф, фактично схвалив «природний приріст поселень» на окупованих територіях [12]. Б. Клінтон ніколи не ставив під сумнів неподільність Єрусалиму, а під час передвиборчої програми в 1992 р. навіть заявляв про свій, надалі так і нереалізований, намір перемістити американське посольство в Єрусалим [13].

Слід зазначити, що право палестинців на політичне самовизначення і необхідність якнайшвидшого вирішення палестинської проблеми визнавалося як Дж. Бушем, так і Б. Клінтоном. Проте з точки зору ліберальних американських дослідників, позиція обох президентів у мирному процесі відбивала визнання Сполученими Штатами домінування проблеми ізраїльської безпеки над проблемою палестинського самовизначення. Це, на думку професора Массачусетського університету Н. Арурі, наявно продемонструвала низка підписаних у рамках «мирного процесу Осло» угод [14]. При цьому, коли це було необхідно, обидва президенти демонстрували зближення з палестинською стороною: Буш — у процесі організації Мадридської мирної конференції, Клінтон — у ході свого візиту до сектора Газа на початку 1999 р. після підписання угод Уай Рівер.

Однак основним об'єднуючим, і в той самий час, негативним для мирного процесу, моментом стало те, що ані у Дж. Буша, ані у Б. Клінтона не було конкретної та чітко сформульованої стратегії врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту. Обидва американських президенти були скоріше зацікавлені в досягненні угоди, прийнятної для обох протидіючих сторін, ніж у просуванні мирного процесу у напрямку заздалегідь визначених цілей та результатів.

Дж. Буш і Б. Клінтон натискали на Ізраїль і відігравали співчуваючу роль наодинці з палестинцями, коли це було необхідно для просування мирного процесу. Але вони не бажали брати на себе ризик по висуванню самостійних мирних ініціатив. Увагу Вашингтона до близькосхідного врегулювання часто відволікали внутрішні проблеми, що також мало негативний вплив на мирний

процес. До того ж американські адміністрації 1990-х рр. не завжди були послідовними у своїх підходах щодо основних проблем мирного врегулювання.

Всі ці негативні моменти, тим не менш, не перекреслюють заслуги Дж. Буша та Б. Клінтона із мирного втручання одного з найбільш кривавих та затяжних конфліктів сучасності. Важливий посередницький досвід, який придбали США у 1990-і рр., в купі з його позитивними досягненнями та недоліками, будуть враховані наступними американськими адміністраціями, які у формуванні та здійсненні своєї близькосхідної стратегії неминуче повернуться до необхідності остаточного врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту.

Список використаних джерел

1. President Bush's Address to Congress on End of the Gulf War. March 6, 1991 // American-Arab Affairs. — Fall 1991, № 34. — P. 167-171.
2. Quandt W. Peace Process. American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict since 1967. — Brookings Institution, University of California Press, 1993. — P. 46.
3. Hansen B. Unipolarity and the Middle East. — New York: St. Martin's Press, 2001. — P. 121.
4. Hadar L. America's Moment in the Middle East // Current History. — 1996. — Vol. 95, № 597. — P. 4.
5. The American Initiative for Reviving the Oslo Process, December 1997 // Journal of Palestinian Studies. — 1998. — Vol. 28, № 1. — P. 154-155. Secretary of State Madeleine K. Albright Speech on the Israeli-Palestinian Peace Process to the National Press Club, Washington D. C. 6 August 1997 // Journal of Palestinian Studies. — 1997. — Vol. 27, № 1. — P. 153-156.
6. Neumann R. 1992 — a Year of Stalemate in the Peace Process // Middle East Policy. — 1992. — Vol. 1, № 2. — P. 52.
7. Beirman D. The Role of the United States as an Initiator and Intermediary in the Arab-Israeli-Palestinian Peace Process: Comparing the Approaches of the Bush and Clinton Administrations / Remaking the Middle East. Ed. by P. White and W. Logan. — New-York: Oxford, 1997. — P. 84.

8. Gerges F. Clinton and the Middle East: Lost Opportunities // Foreign Policy. — October 30, 1997. — P. 6.
9. Phyllis B. and Mansour K. «Praise God and Pass the Ammunition!». The Changing Nature of Israel's US Backers // Middle East Report. — Fall 1998. — P. 17-18.
10. Mattair T. The Arab-Israeli Conflict: from Shamir to Rabin to Peace // Middle East Policy. — 1992. — Vol. 1, № 3. — P. 132-134.
11. Hadar L. Quagmire. America in the Middle East. — Washington D. C.: Cato Institute Press, 1992. — P. 143.
12. Neff D. Settlements in U. S. Policy // Journal of Palestine Studies. — 1994. — Vol.13, № 3. — P. 9-10.
13. Bard M. and Pipes D. How Special Is the U. S.-Israeli Relationship // Middle East Quarterly. — 1997. — Vol. 4, № 2. — P. 44.
14. Aruri N. The Wye River Memorandum: Netanyahu's Oslo and Unreciprocal Reciprocity // Journal of Palestinian Studies. — 1999. — Vol. 28, № . 2. — P. 18-20.